

Historici en de confrontatie met een gewelddadig verleden: een inleiding

'History is about death', waren de gedenkwaardige woorden van de historicus Ernst Kossman tijdens de opening van het congres *Memory and the Second World War in International Comparative Perspective* (1995). Geschiedschrijving gaat inderdaad over de dood, maar evenzeer over de doorwerking van de dood in een levend heden. In het bijzonder gewelddaden uit het verleden hebben de neiging als een boemerang terug te keren in actuele maatschappelijke discussies. Historici kunnen een belangrijke rol spelen bij deze hedendaagse confrontaties met de doorwerking van vormen van uitsluiting, vervolging en moord uit het verleden. Maar doen zij dit ook voldoende en op adequate wijze? Het lijkt alsof veel historici zich genoodzaakt voelen hun werkzaamheden te beperken tot het bestuderen van het verleden om het verleden; alsof zij de brug met het levend heden niet kunnen, willen of durven te slaan. Deze verlamde indruk die veel historici maken, was voor ons aanleiding een symposium te organiseren in januari 2012 over *historici en de confrontatie met een gewelddadig verleden*.

Verlamde historici?

De twintigste en vroege eenentwintigste eeuw kenden uitsluiting, vervolging en moord op een ongekende schaal. Het leed, onrecht en trauma dat dit met zich meebracht, heeft het leven van direct betrokkenen, nabestaanden en de mensheid als geheel gebrandmerkt. Op zeer uiteenlopende wijze is gezocht naar manieren om met deze gruwelijke ervaringen uit het verleden 'te leren leven' en 'in het reine te komen'. Strafrechtelijke vervolging op nationaal

en internationaal niveau is daarbij slechts een van de vele mogelijkheden gebleken; amnestie, verzoening, onderzoeksrapporten, publieke excuusverklaringen en financiële compensatie hebben evenzeer deel uitgemaakt van de maatschappelijke omgang met de gewelddaden uit het verleden.

Waar historisch gezien een ‘vergeetpolitiek’ een veel gehanteerde manier was om met een duister verleden om te gaan, is in de loop van de twintigste eeuw het ontsluiten en onder ogen zien van de ‘historische waarheid’ in een proces van *transitional justice* centraal komen te staan. De drang om te weten wat ‘werkelijk’ gebeurd is, komt onder meer tot uitdrukking in de toenemende populariteit van zogenoemde waarheidscommissies (vaak vergezeld door een drang tot ‘verzoening’). Sinds het eind van de twintigste eeuw zijn wereldwijd ruim dertig van deze commissies opgericht met als belangrijkste taak de precieze verwickelingen uit een gewelddadige episode te ontrafelen door slachtoffers (en/of nabestaanden) hun verhaal te laten doen en daders publiekelijk ter verantwoording te roepen. Zodoende zou verzoening bewerkstelligd kunnen worden. Historici speelden een bescheiden rol in een aantal van deze waarheidscommissies. Daarnaast waren historici betrokken bij diverse kleinschaliger onderzoekscommissies die zich bezig hielden met specifieke vragen rond bepaalde gewelddaden uit het verleden. Zo hebben in Nederland prominente historici bijgedragen aan het ontsluiten van de ‘historische waarheid’ over collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, over gepleegde misdaden gedurende de zogenaamde ‘politieacties’ in Indonesië, over het toezien op de deportatie van 7000 tot 8000 moslimjongens en –mannen na de val van de enclave Srebrenica, evenals over de besluitvorming rond de Nederlandse steun aan de Amerikaanse inval in Irak. De betrokkenheid van historici bij waarheids- en historische onderzoekscommissies roept een aantal belangrijke vragen op over engagement, objectiviteit, en de legitimerende rol van historici bij het ‘in goede banen leiden’ van de maatschappelijke omgang met een gewelddadig verleden.

Welke rol hebben historici in dergelijke commissies vervuld? Hoe hebben zij hun specifieke expertise ingezet op een terrein waar heden en verleden elkaar raken en waar vragen over (morele) verantwoordelijkheid onontkoombaar deel uit maken van het onderzoeksproces? Vaak lijken zij hun werkzaamheden te beperken tot het ‘feitelijk’ reconstrueren van de betreffende episode(s). Zij gaan op zoek en verdiepen zich in de resterende historische bronnen, al dan niet in combinatie met het oproepen van persoonlijke herinneringen aan de betreffende gebeurtenissen. Zowel

de schriftelijke bronnen als de herinneringen ('getuigenissen') worden als artefacten tegen het licht gehouden, gewikt en gewogen. Op die manier wordt het gewelddadig verleden benaderd als een afgesloten hoofdstuk. De betrokken historici bladeren terug naar dit hoofdstuk om de maatschappij (via commissies), met verschillende gradaties van waarschijnlijkheid te informeren over wat in de bewuste periode gebeurd zou zijn.

Onmiskienbaar zijn de meeste van deze historici zich bewust dat een historische studie nooit 'objectief' kan zijn in zoverre de blik op dit verleden per definitie gekleurd is door het perspectief dat wordt ingenomen. Sterker nog, juist het inzicht dat het reconstrueren van feitelijke gebeurtenissen niet tot stand komt in een politiek vacuüm, lijkt ertoe bij te dragen dat historici hun takenpakket reduceren tot '*fact-finding*'. Zij bestuderen het gewelddadig verleden om het verleden zelf en laten de actuele omgang met de gepresenteerde feiten over aan anderen binnen en buiten de betreffende commissies. Historici maken hierdoor de indruk dat zij zich niet goed raad weten met het heden; het hier en nu. Niet dat het eenvoudig is om een brug tussen het gewelddadig verleden en het levend heden te slaan; het is zondermeer razend moeilijk om recht te doen aan de veelal wisselende posities van alle betrokkenen – daders, slachtstoffers en toeschouwers – en tegelijkertijd tot een oordeel te komen over wie waarvoor verantwoordelijkheid draagt of zou moeten dragen. Toch hoeven de genoemde vragen – van objectiviteit en engagement tot de dynamiek van de herinnering – geen absolute belemmering te vormen om tot een eindoordeel te komen. Het noopt historici echter wel uit 'de veiligheid van de stilte te treden', zoals de radicale historicus Howard Zinn ooit stelde.

Een eerste voorbeeld vormt het onderzoek van de historicus Michiel Baud in 2001 naar de rol van de dan aanstaande schoonvader van kroonprins Willem Alexander, Jorge Zorreguieta als (onder)minister van landbouw in de Argentijnse Junta van Videla. In opdracht van het Nederlandse Ministerie van Algemene Zaken bestudeerde Baud het functioneren van Zorreguieta in de context van een sociaal en politiek verscheurd Argentinië gedurende de periode van 1976 tot 1983. In zijn rapport geeft Baud rekenschap van de tijd- en plaatsgebondenheid van uiteenlopende oordelen over Zorreguieta's rol die hem er uiteindelijk niet van weerhoudt tot de conclusie te komen,

‘dat Zorreguieta zich vijf jaar lang in een hoge politieke functie actief en met overtuiging heeft ingezet voor een regime dat in binnen- en buitenland veroordeeld is voor het uitschakelen van democratische grondrechten en het op grote schaal schenden van mensenrechten.’¹

Met het oog op de breed gedragen solidariteit in de Nederlandse samenleving met slachtoffers van het Videla-regime, die door het huwelijk van kroonprins Willem Alexander met Maxima Zorreguieta weer gemobiliseerd werd, was deze bevinding van doorslaggevend belang in de politieke besluitvorming van Den Haag. Hier werd uiteindelijk besloten dat alles in het werk gesteld moest worden om Jorge Zorreguieta ervan te overtuigen dat hij beter niet bij het huwelijk van zijn dochter aanwezig kon zijn. Dit zou namelijk het draagvlak van zijn dochter prinses Maxima als toekomstig koningin ondermijnen, en bovendien zou met zijn aanwezigheid bij zo’n betekenisvolle nationale plechtigheid de wreedheden van het Videla-regime symbolisch - maar daarom niet minder betekenisvol - naar het afgesloten (dode) verleden worden verwezen. Een verleden dat veel (nabestaanden van de) slachtoffers, in de personae van de (groot)moeders van de vermisten (de *Madres de Plaza de Mayo*) in Argentinië, evenals politiek vluchtelingen die destijds in de Nederlandse samenleving een veilig onderkomen vonden, onverminderd levend willen houden.

Door de morele verontwaardiging over de mogelijke ontvangst van Zorreguieta te historiseren, slaagde Baud’s rapport erin een brug te slaan tussen een gewelddadig verleden en een levend heden. Als historicus speelde Baud een regulerende rol in de maatschappelijke confrontatie met een verleden, waarin de herinnering aan de wreedheden van het Videla-regime binnen de Nederlandse samenleving nog steeds levend bleek te zijn. Zijn rapport ging daarmee verder dan veel bijdragen van collega’s aan het ontsluiten van de ‘historische waarheid’ over uiteenlopende grimmige hoofdstukken in de (trans)nationale herinnering voor zover zij zich beperkten tot een kroniek van ‘hoe het echt gebeurd’ zou zijn.

Een tweede voorbeeld over hoe historici uit de stilte kunnen treden komt van de Amerikaanse historicus Elazar Barkan, oprichter van het Institute for *Historical Justice and Reconciliation* aan de Columbia University in New York. Hij stelt voor om historici, die zich vanuit verschillende nationale en etnische perspectieven bij een gewelddadig conflict betrokken

1 Jan Michiel Baud, *Militair geweld, burgerlijke verantwoordelijkheid: Argentijnse en Nederlandse perspectieven op het militaire bewind in Argentinië* (Den Haag 2001), 195.

voelen, gezamenlijk een ‘*shared narrative*’ te laten produceren. Op basis daarvan zou verzoening tussen de verschillende partijen bevorderd kunnen worden. Geschiedschrijving zou zo de totstandkoming van een duurzame vrede kunnen bevorderen.² Talloze initiatieven in deze richting zijn inmiddels ontplooid, zoals bilaterale historische commissies, de productie van internationale geschiedenisleerboeken en fora als het ‘*Scholars’ Initiative for the Former Yugoslavia*’, waarbinnen een groot aantal onderzoekers hun uiteenlopende visies op de oorlog in het voormalige Joegoslavië met elkaar bediscussiëren.

Hoe bewonderenswaardig het betrekken van historici ook moge zijn, een aantal knelpunten kunnen niet over het hoofd worden gezien. De benadering van onder andere Barkan vergt namelijk een radicaal ander maatschappelijk (activistisch) en historiografisch (presentistisch) uitgangspunt dan de meeste historici gewend zijn. Bovendien is niet duidelijk hoe omgegaan kan worden met politieke druk, de waarschijnlijk gespannen verhoudingen tussen de betrokken historici, mogelijk problematische aannames over de relatie tussen waarheid en verzoening, terwijl tegelijkertijd de criteria van professionele geschiedschrijving in stand moeten worden gehouden. Desalniettemin is het teleurstellend dat Barkan’s idee, evenals de door Baud gekozen benadering, weinig historiografische discussie heeft losgemaakt. Dit alles roept andermaal de vraag op of historici zich wel voldoende en op adequate wijze betrekken bij de maatschappelijke confrontatie met een gewelddadig verleden. Zoals gezegd, het was deze vraag die centraal stond tijdens het tweedaagse symposium.

De afstand en nabijheid tussen heden en verleden

Het symposium opende met de vertoning van de documentaire *Spell your name* (*Nazvy svoie im’ia*, 2006). Hierin verhaalt de Oekraïense filmmaker Sergey Bukovsky over herinneringen aan de Jodenvervolging ten tijde van het nationaalsocialisme in Oekraïne. Wij wilden deze documentaire laten zien omdat de afstand en nabijheid in de publieke ruimte tussen heden en verleden mede vorm krijgt in en door filmverhalen, waarin naast ooggetuigen en historische bronnen, historici zelf vaak een prominente rol toebedeeld krijgen. Voor zijn documentaire volgt Bukovsky drie Oekraïense

2 Zie o.a. E. Barkan, ‘Introduction: historians and historical reconciliation’, *American Historical Review* 114 (2009) 899-913 en idem, ‘Engaging History: Managing Conflict and Reconciliation’, *History Workshop Journal* 59 (2005) 229-236.

studentes journalistiek die op video vastgelegde herinneringen aan persoonlijke ervaringen met uitsluiting, vervolging en moord op de computer uitwerken. Als kijkers zien we hoe een jonge generatie van ‘na de oorlog’ wordt geconfronteerd met de pijn van een gewelddadig verleden, waarvan zij zich voordien niet of nauwelijks bewust leken te zijn.

Tegen deze achtergrond horen we hoe de regisseur, na herhaalde pogingen, erin slaagt telefonisch contact te leggen met een deskundige op het gebied van deze pijnlijke episode in de Oekraïense geschiedenis. Vanaf de telefoon begeleidt deze onzichtbare historicus de filmmaker over het terrein van *Babi Jar* in Kiev, waar in 1941 binnen twee dagen 33.771 joden werden doodgeschoten. Bukovsky zoemt niet in op de historicus, noch op historisch beeldmateriaal om te laten zien ‘hoe het feitelijk geweest is’. In plaats daarvan tast hij met de camera de nabije omgeving af op zoek naar aanwijsbare herinneringen, voor zover die heden ten dage nog resteren.

Door verschillende stemmen, verhaal- en tijdslijnen met elkaar te verbinden, toont *Spell your name* in beeld en geluid de dynamische grenzen tussen heden en verleden. Hierbij maakt de regisseur ook de ‘stilte’ over dat gruwelijke verleden aanschouwelijk – ofwel de grenzen van wat gezegd kan worden. Deze documentaire biedt zo een mogelijk antwoord op de vraag hoe historici in woord en beeld ruimte kunnen of misschien moeten creëren voor datgene waaraan men liever niet herinnerd wil worden. In de traditie van Alain Resnais (*Nuit et Brouillard*, 1955), Claude Lanzmann (*Shoah*, 1985) en Peter Forgancs (*The Maelstrom – A Family Chronic*, 1997; *El perro negro*, 2005) biedt Bukovsky’s documentaire bovenal een inspiratiebron voor historici die zich willen bezinnen op de vraag met welke middelen en vanuit welk perspectief zij zowel de afstand als de nabijheid tussen heden en (een gewelddadig) verleden aan de orde kunnen stellen.

De rol van historici

De dynamische relatie tussen heden en verleden keerde terug tijdens het ochtendprogramma van de tweede dag van het symposium in de prikkelende uitwisseling tussen de Vlaamse historicus Berber Bevernage en de Groningse geschiedfilosoof Frank Ankersmit, die de lezer in dit nummer kan volgen. Met hun geschiedtheoretische bijdragen bieden zij een spannend kader om de mogelijkheden en grenzen van historici bij een geëngageerde omgang met een gewelddadig verleden in het heden nader te onderzoeken. ‘Historiseren’ – het in zijn tijd plaatsnemen van de erfenis

van uitsluiting, vervolging en moord – vormt een spel in hun dialoog. Bevernage benadrukt dat de rol van historici binnen het proces van *transitional justice* zich niet mag beperken tot het op basis van bronnenonderzoek ‘representeren van het verleden’. Historici moeten zich volgens hem ook bezinnen op de wijze waarop ‘tijdspolitiek’ erop gericht is de afstand tot het verleden te vergroten, dan wel juist naderbij te brengen en welke rol zij zelf kunnen en willen vervullen bij de regulering van de relatie tussen heden en verleden.

In reactie op Bevernage vraagt Ankersmit zich af of historici in de meer specifieke context van waarheidscommissies zich niet noodgedwongen moeten beperken tot ‘*fact-finding*’. Het doel van historisch onderzoek is er immers op gericht een beeld van het verleden te schetsen, terwijl in het kader van *transitional justice* ‘de gerechtvaardigde wens van de slachtoffers van een gewelddadig verleden dat hun recht gedaan zal worden’ centraal staat.³ Dit vergt volgens Ankersmit een juridisch oordeel, waartoe juristen ook veel beter geëquipeerd zouden zijn. Voor zover historici in dergelijke commissies toch bijdragen aan de representatie van wat er gebeurd is en wie daarvoor verantwoording draagt, zouden zij uit de aard van hun professionele expertise de gewelddaden vooral op afstand plaatsen, terwijl slachtoffers juist gebaat zijn bij het nabij halen van het verleden in de vorm van een veroordeling. Hij vraagt zich daarom openlijk af of historici zich beter helemaal niet kunnen bemoeien met ‘hoe slachtoffers van een misdadig regime hun trauma’s verwerken’.⁴

Deze prangende vraag wordt opgenomen door Bevernage in zijn afsluitende reactie. Hierin wijst hij erop dat rechtspraak, evenzeer als geschiedschrijving, in belangrijke mate stoelt op ‘narratieve representaties en constructies’.⁵ Juist daarom zijn historici wellicht onmisbaar in waarheids- en onderzoekscommissies. Hun bijdrage kan namelijk daaruit bestaan dat zij het gebruik en misbruik van het historiseren van een gewelddadig verleden aan het licht kunnen brengen en het belang van verantwoordelijkheid en rechtvaardigheid onverminderd kunnen benadrukken.

3 Frank Ankersmit, ‘Over de grens tussen heden en verleden: antwoord op Bevernage’, *Groniek* 195 (2012) 142-150, aldaar 146.

4 Ibidem, 150.

5 Berber Bevernage, ‘Reactie op reactie van Ankersmit’, *Groniek* 195 (2012) 151-157, aldaar 155.

Het gebruik en misbruik van het historisch vertoog

Hoe noodzakelijk deze reflectie op het gebruik en misbruik van het historisch vertoog is, bleek 's middags uit de bijdragen van Martijn Eickhoff en Chris Lamont, welke ook in dit nummer zijn opgenomen. Eickhoff spreekt onder de illustere titel 'Weggestreept verleden?' over de rol van Nederlandse historici in het Rawagede-debat, over het misdadige Nederlandse optreden tijdens de zogenaamde 'politieele acties' in een klein plaatsje op Java. Hier werden op 9 december 1947 meer dan 430 mannen zonder enige vorm van proces geëxecuteerd. Deze gewelddadige bladzijde in de Nederlandse geschiedenis is volgens Eickhoff allereerst ontkend en vervolgens nagenoeg vergoelijkt door de gebeurtenissen te historiseren. Zo wordt met een beroep op het geweld van de rebellerende onafhankelijkheidsstrijders het ogenschijnlijk disproportionele geweld van de Nederlandse troepen verontschuldigd. Door de uitkomsten van (historische) onderzoeken naar het optreden van de Nederlandse troepen te volgen en het debat over deze kwestie – inclusief de voortrekkersrol van een juriste – te analyseren, maakt hij duidelijk waarom het van eminent belang is om individuele en collectieve verantwoordelijkheid binnen de specifieke historische context aan het licht te brengen. Op deze wijze stelt Eickhoff als historicus de ethische en politieke dilemma's die gepaard gaan met het onderzoek naar een gewelddadig verleden op scherp.

De bijdrage van Lamont benadert het gebruik en misbruik van het historisch vertoog en daarmee de rol van historici binnen het proces van *transitional justice* vanuit een ander perspectief. In zijn bespreking van de geschiedschrijving van de *Homeland War* – die in de jaren 1991-1995 in het huidige Kroatië en het nabijgelegen Bosnië en Herzegovina woedde – toont hij de politieke dimensie van historische beeldvorming. Lamont laat zien hoe een 'nationalistische' versie van een 'emancipatoire bevrijdingsoorlog' voor een onafhankelijk Kroatië werd geplaatst tegenover een 'post-nationalistische' versie waarin de nadruk werd gelegd op de slachtoffers van de door het Kroatische leger afgedwongen onafhankelijkheid. Hoe levend de nationalistische visie op het verleden in de hedendaagse Kroatische samenleving nog is, bleek toen het Joegoslavië-Tribunaal oud-generaal Ante Gotovina en oud-politiecommandant Mladen Markac vrijspreekte van oorlogsmisdaden. Beide veteranen van de 'bevrijdingsoorlog' tegen de Serven werden als nationale helden in de straten van Zagreb gefêteerd. Voor de Kroaten toonde hun vrijpraak in november 2012 namelijk aan dat

de bloedige onafhankelijkheidsstrijd rechtmatig gevoerd was, terwijl hun slachtoffers zich door deze juridische uitspraak miskend voelden. Daarmee toont deze uitspraak de beperkingen van een zuiver juridische benadering.

Het reguleren van een gewelddadig verleden

Het symposium werd afgesloten met een fragment uit een aflevering van VPRO's Zomergasten met de juriste en mensenrechtenactiviste Lilian Gonçalves-Ho Kang You van 14 augustus 2011. Gonçalves (Paramaribo, 1946) keerde na haar rechtenstudie in Leiden terug naar Suriname, waar zij in 1971 als juriste een baan aangeboden kreeg bij het kabinet van de toenmalige Surinaamse Minister-President. In deze nieuwe functie ontmoette ze haar latere echtgenoot Kenneth Gonçalves met wie ze samen een advocatenpraktijk opbouwde. In de nacht van 7 op 8 december 1982 was Kenneth Gonçalves een van de vijftien prominente Surinamers die door het militaire regime van Desi Bouterse werd gemarteld en geëxecuteerd in Fort Zeelandia. Kort daarop vertrok Lilian Gonçalves samen met hun dochtertje naar Nederland, waar ze onder meer werkzaam zou worden als vicevoorzitter van de *Commissie Gelijke Behandeling* en voorzitter van *Amnesty International Nederland*. Anno 2012 is zij voorzitter van de *Stichting Juridische Samenwerking Nederland-Suriname* en lid van de *Adviesraad Internationale Vraagstukken*.

Gedurende het avondvullende live-programma koos Gonçalves onder meer voor een fragment uit de documentaire *Vermoorde Onschuld* van Roel van Boekhoven (NPS 2000). Deze film richt zich op het *Truth- and Reconciliation proces* in Zuid-Afrika waarmee de nieuwe 'regenboognatie' probeerde het Apartheidsregime, onder ogen te zien (*truth*) en zodoende een proces van verzoening (*reconciliation*) op gang te brengen. Om te laten zien hoe dat proces in de weerbarstige praktijk vorm kon krijgen, volgde Van Boekhoven de nabestaanden van een drietal vooraanstaande ANC-strijders die in juli 1987 spoorloos waren verdwenen. De camera registreert een ontmoeting tussen de weduwen en een van de mannen die verantwoordelijk was voor de arrestatie, marteling en uiteindelijke moord op de drie mannen. Hij was een actief ANC-lid, die zich na zijn arrestatie door regeringstroepen gedwongen had gevoeld een dubbelrol te spelen: als undercoveragent verraadde hij zijn kameraden. Als kijkers zijn we er getuige van hoe hij, op verzoek van de nabestaanden, het gruwelijke verhaal over de martelingen en moord uit de doeken doet en hen vervolgens wijst waar

de lichamen begraven zijn. Ter plekke bekent hij schuld en nemen allen alsnog afscheid van de vermoorde mannen. Na dat afscheidsritueel geven de betrokken nabestaanden te kennen dat zij nu eindelijk verder kunnen met hun leven en de verrader van hun echtgenoten kunnen vergeven.

Na afloop van dit indringende fragment praten Gonçalves en haar gastheer, de historicus/journalist Jelle Brand Corstius over de immense opdracht waar de Waarheids- en Verzoeningscommissie in Zuid-Afrika voor stond. Ook komt de vraag ter sprake of een dergelijke commissie een functie zou kunnen vervullen bij de omgang met de Decembermoorden in hedendaags Suriname. Die mogelijkheid wijst de juriste Gonçalves resoluut van de hand: zij benadrukt dat de omstandigheden in Suriname, waar Bouterse sinds juli 2010 als president stevig in het zadel zit, radicaal verschillen van de politieke constellatie in Zuid-Afrika anno 1994, toen het repressieve minderheidsregime de macht had overgedragen aan een democratisch gekozen regering onder leiding van President Nelson Mandela. Een Surinaamse Waarheids- en Verzoeningscommissie is, in de beleving van Gonçalves, 'niet opportuun', zolang er 'gewoon' recht gesproken kan worden.⁶ Daarmee raken beide gesprekspartners aan het dilemma dat, hoewel in een andere vorm, ook in de bijdragen van Bevernage, Ankersmit, Eickhoff en Lamont aan de orde kwam, namelijk langs welke wegen een samenleving (en daarmee ook historici, juristen en andere 'deskundigen') het beste 'recht' kan doen aan het verleden en aan de slachtoffers (inclusief hun nabestaanden) van een gewelddadige episode uit het verleden. Het gaat immers om de vraag hoe de nawerking van dat gewelddadig verleden 'gereguleerd' kan worden; iets dat in beginsel wezenlijk verschilt van rechtlijnig 'vergeven en vergeten', maar wat in een bepaalde context toch ook vergeten kan impliceren.

Besluit

Deze speciale *Groniek*-uitgave richt zich tot historici en stelt de vraag hoe zij een bijdrage kunnen (dan wel zouden moeten) leveren aan de confrontatie

- 6 In april 2012 werd in Suriname een amnestiewet aangenomen, die bestraffing van de daders van de Decembermoorden (1982) moet voorkomen. Deze wet kan niet los gezien worden van het feit dat de huidige President van Suriname terecht moest staan bij de Krijgsraad voor zijn vermeende betrokkenheid bij de Decembermoorden. Saillant detail is dat naast amnestie nu ook een waarheidscommissie wordt overwogen. ANP/Redactie 'Na amnestie ook een waarheidscommissie Suriname' VK.nl (Volkskrant) 02/04/12.

met een gewelddadig verleden. Zelfbezinning staat voorop in dit nummer, maar voor maatschappelijk geëngageerde historici zal dit zeker niet een tevredenstemmend eindproduct bieden. Naast de tijdens het symposium meer beroepsmatig gevoerde discussies over engagement, objectiviteit en de legitimerende rol van historici binnen en buiten waarheids- en onderzoekscommissies, waarvan de grote lijnen in de verschillende bijdragen gevolgd kunnen worden, verdienen ook de grenzen en raakvlakken tussen het historisch en juridisch vertoog aandacht. Hoe verhouden historici zich tot juristen bij een geëngageerde omgang met een gewelddadig verleden en waar bevinden zich wellicht mogelijkheden tot samenwerking?

De verschillen in de omgang van beide disciplines met uitsluiting, vervolging en moord springen uit het oog. Waar historici proberen het verleden 'uit te leggen', trachten juristen tot een berechting of vrijspraak te komen. Toch staat de ene benadering niet los van de andere. Zoals Antoon de Baets toelicht in zijn kritische commentaar op het NIOD-rapport over de val van de enclave Srebrenica, kunnen beide benaderingen elkaar overlappen 'wanneer berechten bepaalde versies van uitleggen versterkt of verzwakt, of wanneer uitleggen het vellen van oordelen impliceert'.⁷ De reeds genoemde vrijspraak van oud-generaal Gotovina is een sprekend voorbeeld van een vrijspraak, die een bepaalde uitleg van de geschiedenis, wenselijk of niet, lijkt te versterken. Anderzijds kunnen historici zich ook laten beïnvloeden door het juridisch vertoog, wanneer zij ervoor kiezen op expliciete of impliciete wijze tot een (eind)oordeel te komen over een bepaalde gewelddadige episode. Zo spreekt het NIOD-rapport over Srebrenica bewust over de gewelddadige dood van duizenden Bosnische Moslims als 'massamoord' en niet over 'genocide', 'oorlogsmisdrijven' of 'misdrijven tegen de menselijkheid', omdat deze laatste drie termen 'in volkenrechtelijke zin specifieke betekenis hebben'.⁸

Waar het eerste voorbeeld zeker vragen oproept voor historici, krabben juristen zich achter de oren bij het lezen van deze passage uit het NIOD-rapport. Interdisciplinaire uitwisseling zou de wezenlijke verschillen in benadering kunnen verhelderen en wederzijdse onbegrip kunnen wegne-

7 Antoon de Baets, 'Na de genocide – Waarheidsstrategieën van rechters en historici', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 116.2 (2003), 212-230, aldaar 212.

8 Ibidem, 226. De Baets merkt terecht op dat het NIOD zich deze 'moeite' had kunnen besparen, aangezien het Joegoslavië Tribunaal reeds in de Kristic zaak tot de conclusie was gekomen dat er in Srebrenica onmiskenbaar genocide is gepleegd. NIOD, *Srebrenica*, 13. Beschikbaar via: http://www.srebrenica.nl/Content/NIOD/Nederlands/srebrenicarapportniod_nl_deel00h00.pdf

men. Met deze speciale *Groniek* uitgave hopen wij historici te stimuleren om een actieve en geëngageerde rol te spelen in de confrontatie met een gewelddadig verleden. Een volgende stap is om een brug te slaan naar het juridische vertoog en te onderzoeken waar krachten gebundeld kunnen worden in het opbouwen van een democratische en van structureel geweld gevrijwaarde samenleving.